

NOTES HISTORIOGRÀFIQUES SOBRE LA CATEDRAL DE GIRONA

DOLORS CONDOM GRATACÒS

Catedràtica de Llatí

En l'edició de la *Col·lecció diplomàtica de Sant Daniel de Girona* (Fundació Noguera. Col·lecció Diplomataris, Barcelona 1997) el Dr. Josep M. Marquès, que és qui n'ha tingut cura, diu (p.11) que la historiografia d'aquest monestir s'inicia amb un nom que per altres conceptes resulta sospitós. Es refereix a J. G. Roig i Jalpí, nascut a Blanes l'any 1624 i mort a Manresa el 1691 (alguns historiadors situen la mort de Roig a Blanes i altres al convent dels Mínims de Barcelona); Roig en la seva obra cabdal, publicada a Barcelona l'any 1678 i que duu un títol molt llarg i prou explícit, *Resumen historial de las grandezasy antigüedades de la ciudad de Gerona y cosas memorables suyas eclesiásticas y seculares así de nuestros tiempos como de los pasados*, copia senecer (pp. 189-190), el doc. de l'any 1015, que conté la venda per part del bisbe Pere Roger de l'església del monestir al comte Ramon Borrell I i la seva esposa Ermessenda, per tal de poder renovar la coberta i els murs de la Seu de Santa Maria, que es trobaven en molt mal estat. Així fa evident l'existència de l'actual catedral abans de la invasió musulmana.

Aquest contracte de venda figura també, amb el nº 5, en l'esmentada *Col·lecció diplomàtica de Sant Daniel* i es recull en *España Sagrada*, t. 43, ap. 27, pp. 423-425.

És prou conegut que Roig i Jalpí, tot i ésser un historiador per vocació, un adelerat recercador d'arxius, un lector infatigable i un defensor del passat de Catalunya i de la nostra història local, té penjada en la seva trajectòria personal i professional l'etiqueta, prou fonamentada, de "falsari". Pensem, per exemple, en el *Cronicó de Liberat*, en el *Libre de feyts d'armes de Catalunya* de Bernat Boades, del que se n'havia erigit descobridor i copista i n'era el veritable autor, o en la possible intervenció en el *Cronicó d'Haubert*. (Sobre aquestes atribucions i falsificacions, vegeu, especial-

ment, l'estudi de Miquel Coll i Alentorn en el pròleg del *Libre de feyts...*, vol. IV, ed. Barcino, Barcelona 1948, pp. 11-89) Roig forma part, certament, d'aquell estol d'historiadors o cronistes que amararen la nostra història eclesiàstica civil de faules i mites, seguint, especialment, el model de les fantasies del dominic Annio de Viterbo (1432-1502), amb una obra *Antiquitatum uariarum uolumina XVII*, plena de textos apòcrifs. (Annio de Viterbo és conegut també amb el nom de Giovanni Nani).

Alexandre de Laborde (1773-1842) en la seva obra *Voyage pittoresque et historique en Espagne* (hi ha una traducció catalana d'Oriol Valls i Subirà, Publicacions Abadia de Montserrat, I, 1974) fa al·lusió a les tradicions fabuloses i a les falses cròniques que emboiraven el primer temps de la nostra història i afegeix que si hom vol jutjar sobre la forma com aquestes tradicions eren emprades en els segles XVI i XVII, només cal llegir la història de les antiguitats de Girona de J. G. Roig i Jalpí.

Al costat de Roig, recordem entre d'altres Jeroni Pujades, Beuter, Esteve de Corbera, Tarafa, Viladamor, Relles, Diago o Josep Cervera.

Les obres d'aquests historiadors es nodreixen sovint de tradicions reflectides en escrits apòcrifs o són cròniques o crònicons poc acreditats, però, tenint en compte les dificultats que es presenten a la investigació històrica, és bo d'acostar-s'hi, si més no, com exponent que són de tradicions persistents i de parer antics i populars, lligats amb determinats fets i determinades qüestions d'interès.

És així com m'he endinsat, especialment, en els escrits de J. G. Roig i Jalpí, tot cercant-t'hi les seves referències, -que són moltes- a la nostra catedral, contrastades sovint amb els parers d'altres escriptors, interessats igualment per l'origen, la naturalesa i l'emplaçament del nostre temple catedralici

El fet que en molts documents de l'alta Edat Mitjana, en fer referència a la Seu de Girona, es repeteixi la dualitat entre l'església de Santa Maria i de Sant Feliu i en altres només figuri la denominació de Santa Maria o, esporàdicament, Sant Feliu, va despertar la curiositat i el dubte d'alguns dels antics historiadors i va fer sorgir tot un seguit d'especulacions i, fins i tot, algunes picabaralles, en les quals deixà sentir la seva veu el pare Roig, que era un apassionat defensor de la primitiva catedralitat de l'actual església catedral. Així hom afirma el canonge Sulpici Pontic, ss. XVII-XVIII, en la seva obra *Repertori alfabètic del Secretariat del molt il·lustre Capítol de*

l'església catedral de Girona. (Diu que Roig ho defensava en la seva *Noticia apologètica...*, en resposta a Onofre Relles).

Pronunciar-se aleshores a favor o en contra de si Sant Feliu havia estat la primitiva catedral era una qüestió recurrent en els historiadors d'aquell temps.

L'obra cabdal de Roig i Jalpí *Resumen historial...* palesa l'interès de l'autor per la nostra història local i posa especial èmfasi en algunes qüestions que tenen com a protagonista la Seu gironina.

Les seves aportacions en aquest sentit no foren massa ben acollides per alguns erudits de l'època, fins al punt que alguns, sobretot el jesuïta gironí Onofre Relles en la seva obra *Historia apologética de la vida y martirio de San Narciso, hijo, obispo y patrono de la ciudad de Gerona* (1679) li retreu que, en parlar Roig en l'obra esmentada de Sant Narcís i de Sant Feliu, no tenia cap necessitat de fer esment de la catedral i de la Col·legiata de sant Feliu. El titlla de "revolteador de aquellas dos iglesias que estaban quietas" i també de "mal hablado" i "desatento".

En un llibre menys conegut de Roig, però molt interessant, *Verdad triunfante. Discurso histórico-apologético por el capítulo XXII de la primera parte del Resumen historial... y por otros puntos discurridos en él* (1680), l'historiador blanenc es defensa dels retrets i atacs de què és objecte i argumenta que si en el *Resumen historial...* parla de les antiguitats de Girona, és just que parli també de la seva il·lustríssima catedral; si no ho hagués fet li haurien criticat. Afegeix que no està bé que hom el titlli de "revolteador de aquellas iglesias", atès que ell no ha inquietat els ànims d'aquestes i si n'ha fet esment tenia les seves raons per fer-ho. A propòsit d'això Roig esmenta i subratlla en més d'una ocasió certes dates: 1517, 1603 i 1608 (o 1609), en què sí que es podia parlar d'inquietud en les esglésies esmentades. Així fa al·lusió a les renyines de l'any 1517 i als aldarulls que escandalosament en la mateixa església, dins del cor, sorgiren entre els canonges col·legials i el molt il·lustre Capítol, que s'oposava a unes injustes pretensions de determinades prerrogatives. (El Dr. Gabriel Roura coneix bé aquesta qüestió i en té suport documental). Roig diu que vol silenciar altres raons i ha referència a uns falsos escrits, autoritzats per alguns autors, qüestió, diu, que preocupà després a la Reina Nostra Senyora, mare del Rei Nostre Senyor. (L'any 1517 és el de la mort del rei Ferran II i d'un any abans és un document del notari Nicolás Roca que Relles exhibeix sobre la data de la inscripció gra-

vada en el marbre del sepulcre de Sant Narcís. Quan als anys 1603, 1609 (o 1608) corresponen a l'episcopat de Francisco de Arévalo de Zurzo (1598-1611), bisbe originari de Segòvia i autor d'una recopilació de Sinodals).

D'altra banda, pel que fa a les dates esmentades, a la plana 165 del *Resumen historial...*, es repeteixen en fer menció de l'obra de Jeroni Pujades *Crònica Universal del Principal de Catalunya*, acabada el 1606 i publicada al 1609 i que, segons sembla, provocà un nou rebombori, del qual n'hi ha constància en les escriptures del notari públic Jaume Riurans, i en poder d'un altre notari de la ciutat, Isidre Vila. En relació amb això, es fa referència al Pare Diago i el seu *Episcopologio gerundense* i a Fra Antoni Vicent Domènech i al seu *Flos Sanctorum*. (El primer llibre fou publicat el 1606 i el segon el 1602, quan encara no havien tingut lloc aquells aldarulls). En l'obra de Pujades (p. 169) consta que l'any 1603 l'església de Sant Feliu ja esventava d'haver estat catedral, quan mai no fou altra cosa que col·legial.

En el subtítol de *Verdad triunfante...* hi ha una referència expressa al cap. XXII de la primera part del *Resumen historial...* En aquest capítol (pp. 161-192), segons el resum que hi figura, s'hi troba la demostració que permet d'assegurar que, encara que Sant Narcí fos mort mentre celebrava missa en l'església de Sant Feliu, mai en aquesta no hi havia estat establerta la Seu episcopal gironina, la qual sempre va estar –diu Roig– en el lloc en què *de presente* hi ha el temple catedralici.

Insistent en aquest tema, el “Padre Maestro Roig”, que és com l'anomena Relles més de quaranta vegades en la seva *Historia apologética...*, afirma que alguns creuen amb tanta fermesa que la catedral de Girona des dels seus principis fins a l'expulsió dels sarraïns, obra d'Carlemany, va estar en el lloc on hi ha avui el temple col·legial de Sant Feliu que –ho dic amb les mateixes paraules– “se irritan, se desmoronan y descomponen con qualquiera que siente lo contrario”. Aquests, continua dient Roig, defensen la seva tesi al·legant diversos arguments, dels quals m'he permès de triar-ne tres, tot intentant considerar i analitzar molt per damunt les discrepàncies de parers. Les al·legacions són les següents:

Que Sant Narcís morí en l'església de Sant Feliu celebrant missa i encara hi ha vestigis de l'església subterrània on foren coronats màrtirs en aquell temple Sant Narcís i el diaca Feliu.

Les butlles dels papes Formís i Romà.

Les paraules del sermó de Sant Narcís del bisbe Oliba.

Quant a la primera al·legació, l'aportació d' Onofre Relles és que el lloc on fou mort Sant Narcís era ja la capella on acudien els cristians per a les seves reunions, oir missa i rebre els sagraments i estava situada en un lloc aparta del raval, per estar més segurs; era, doncs, una capella o l'església de Santa Maria Extramurs, situada on hi ha l'església de Sant Feliu; aporta diversos testimonis escrits: un llibre antiquíssim guardat a l'església catedral de Girona, on es llegeix el següent: ... *in ecclesia Beatae Mariae extra muros, ubi nunc est ecclesiam Sancti Felicis...*; el manuscrit Augustà de la vida de Sant Narcís, escrit l'any 1087; la pregària de Sant Narcís concedida pel Papa a l'església de Girona; un document de l'any II del rei Lotari (a. 956), etc.

Alguns, continua Relles, diuen que l'església de Sant Feliu era catedral i, entre aquests, cita Francesc de Cartellà, el Dr. Jeroni Pujades, Fra Antoni Vicenç Domènech i algunes memòries antigues.

En canvi – diu Relles – altres com el Pare Roig, basant-se en Bernat Boades (el Pseudo-Boades), sense fonaments ni escriptures autèntiques, neguem la catedralitat antiga de Girona a l'església on morí Sant Narcís, per tal de poder establir-la en l'església on hi ha avui la catedral. Cal dir que Roig vol treure profit del Pseudo-Boades com a autoritat per a donar suport als seus papers i recull o repeteix el que es diu en el *Libre de feyts d'armes de Catalunya* (ed. Barcino, 1948), com per exemple, quan aquest dóna part del text llatí del doc. esmentat de l'any 956 on manifesta aquestes paraules: “E com se'n sia dit... que allí (a l'església de S. Feliu) era en temps antic la seu cathedral de Gerona, devets saber que açò és gran engany...”. També en el *Resumen historial...* (p. 335) es recolza en Bernat Boades, quan, referint-se a la mort de Sant Narcís i Sant Feliu, parla “d'una capella subterrània dins d'una gran casa... fora dels murs de la ciutat on està edificada l'església de monsenyor Sant Feliu, que és de canonges reglars de Sant Ruf” (vegeu *Libre de feyts...*, vol I, p. 87).

A Roig el que li sap greu és que sigui Jeroni Pujades “doctísimo varón y ornamento grande de nuestra nación” un dels que discrepin del seu parer, tot dient en la *Crònica Universal...* VIII, c. 23, que l'església que s'intitula de Sant Feliu era antigament la catedral fundada a invocació i títol de Santa Maria i arribi així a la conclusió de la catedralitat de Santa Maria Extramurs, que va prendre després la titulació de Sant Feliu en contraposició de la pretesa primitiva catedralitat de l'altra Santa Maria (la posterior i actual) de Girona.

Per a més notícies sobre aquest tema és interessant de tenir en compte el llibre del prevere Josep Mercader i Bohigas *Vida e historia de San Narciso*, Girona 1954.

La segona al·legació a favor de la ubicació de l'antiga catedral en l'església de Sant Feliu es basa en les butlles dels papes Formós (a. 982) i Romà (a. 897), en què a petició del bisbe Servus Dei li confirmen els béns i privilegis de la nostra església, expressat així: *...omnes res immobiles eiusdem Sancte Ecclesie Gerundensis, in honore Sancte Dei genitricis semper Virginis Marie... ubi beatus Felix Christi martir corpore requiescit...*

Pujades interpreta que els dos papes fan referència a Sant Feliu per distingir l'església de Santa Maria Extramurs (la primitiva Santa Maria dels Àngels) de l'altra Santa Maria a l'interior de la ciutat. Roig, en canvi, opina que els papes Formós i Romà es refereixen a l'església de Santa Maria interior (l'actual catedral) i d'això intenta deduir que en l'actual catedral hi hauria existit el cos de Sant Feliu. Afirmar, d'altra banda, que el títol d'*ecclesia Gerundensis, Barcinonensis, Toletana o Tarraconensis* no es dona a les esglésies inferiors, sinó a les catedrals, que són mares de totes les altres del Bisbat.

En la defensa del seu parer Roig (p. 167 del *Resumen historial...*) diu que "és més clar que el Sol del migdia que les butlles dels papes parlen no de l'església de Sant Feliu, sinó de la catedral".

El canonge Dorca (*Colección de noticias para la historia de los Santos mártires de Gerona*, cap. IV, act. VI, ap. 14) fa una interpretació del text en el sentit que els papes Formós i Romà es refereixen, no a l'església concreta de Santa Maria, sinó formalment a la Seu de Girona, que, si denominen Santa Maria, ho fan accidentalment. Mercader i Bohigas destaca la subtilitat d'aquesta interpretació.

El Dr. Josep M. Marquès en l'edició del *Cartoral de Carlemany...*, p. 35, en referir-se a la duplicitat nominal de Santa Maria i Sant Feliu en alguns documents, diu que cal pensar en dues esglésies diferents, Santa Maria Intramuros de Girona i Sant Feliu, situada fora i prop de la porta de la ciutat, com es pot veure en uns documents dels anys 892 (núms. 14-16). Des de Roma –diu– es podria transformar en un sol temple el de Santa Maria, on reposarien les restes de Sant Feliu. (En el n.º 20 del *Cartoral* hi figura copiada la butlla del papa Romà). Roig i Jalpí copia sencera la butlla de Formós en el *Resumen historial...*, p. 167. Afegeix que hi falta la conclusió i

la data "roida o carcomida por la polilla". Insisteix tot seguit sobre el tema que el neguiteja i afegeix que la catedral era aleshores en aquest mateix lloc, adduint que fou instaurada allí mateix per Carlemany l'any 785, i el bisbe Servusdei ho era de Girona el 891.

En la còpia de la butlla de Formós hem detectat alguns errors de transcripció, com *passoequias* per *parroequias* (dues vegades), *Rafino* en lloc de *raficum* o *pascuicario* per *pascuarium*.

Aquestes butlles, que es conserven al Museu de la Catedral, són de paper, cosa que les fa excepcionals i molt valuoses, valor que cal afegir a l'interès que tenen per altres aspectes que concerneixen a la història gironina en temps de Servusdei. Així ho posen de manifest, entre d'altres, Ramon d'Abadal (*Primers comtes catalans*, Barcelona 1958, pp. 156-158; 255-256) i Anscari M. Mundó (*Notes entorn de les butlles papals catalanes més antigues*, "Homenatge a Johannes Vincke", Madrid 1962-63, pp. 113-120). No podem oblidar la còpia i estudi de les butlles que fa Enric Claudi Girbal a l'article *Bula en papyrus existents en la catedral de Gerona*, Rev. De Girona, X, 1886, pp. 65-71 i l'article aprofundit de Miquel Barceló (*La pretesa al-lusió a Mallorca i Menorca en unes butlles dels papes Formós i Romà al bisbe Servusdei de Girona*, A I E G, XXIII, 1976-77, pp. 247-255).

Vull afegir-hi també el seu interès lexicogràfic en l'ús d'alguns termes propis, sobretot, del llenguatge tècnic del feudalisme (*plebes*, *raficum*, *pascuarium*, *teloneum*, etc.).

La tercera al·legació que, segons Roig, podria ésser l'argument principal que aporten els defensors de l'església de Sant Feliu, és el Sermó de Sant Narcís atribuït al bisbe de Vic Oliba.

Sabem que ha estat molt discutida d'autenticitat del sermó d'Oliba, com ho posa de manifest Anscari M. Mundó a l'article *L'autenticitat del sermó del bisbe Oliba de Vic sobre Sant Narcís de Girona*, A I E G, XXII, 1974-75, pp. 97-114.

Jeroni Pujades i també Onofre Relles per a donar suport al seu parer prenen per base aquestes paraules de l'esmentat sermó: *Passus fuit Beatus Narcissus in ecclesia Sancti Felicis Gerundensis, quae tunc temporis Sanctae Mariae Extramuros vocabatur, cum diacono suo Felice, anno ducentesimo nonagesimo septimo, in loco in quo nunc iacet, quo erat ecclesiae cathedralis tempore infidelium...*

Segons Mundó, aquestes paraules estan en relació directa amb la inscripció del nou sepulcre gòtic de Sant Narcís fet fer l'any 1328 i al que fan referència Relles (pp. 203-204) i Dorca (*Colección de noticias...*, pp 213, 234, 250 i 253).

Roig en la defensa de la seva opinió afirma que, si quan Sant Narcís va morir, el temple tenia el nom de Santa Maria Extramuros, és que existia una altra església amb la mateixa denominació i títol de Sant Maria a l'interior de Girona. El Pseudo-Boades, és a dir, el mateix Roig, intenta aclarir aquesta qüestió adduint les següents paraules del document de l'any 956: *...illam domum...quae afrontat a meridie cum capella quae nunc, sicuti antiquitus vocatur de Sancta Maria Extramuros, ubi...passus fuit Sanctus Narcissus...* (cal veure *Resumen historial...*, p. 335).

Amb això acabo, no sense dir abans que amb aquesta modesta comunicació he volgut apuntar i aportar algunes notes entorn de la qüestió a favor o en contra de si Sant Feliu havia estat la primitiva catedral de Girona i m'he servit, especialment, de les notícies de J. G. Roig i Jalpí, que, tot i la dubtosa credibilitat de les seves afirmacions, pretenia –deia ell– dir sempre la veritat i era, com han dit alguns, “una persona d'estudis i lletres”.

BIBLIOGRAFIA

- BATLLE i PRATS, Ll. (1972): *El P. Roig i Jalpí a l'Arxiu Municipal de Girona*, “Analecta Sacra Tarraconensia”, XLIV, Barcelona.
- BUSQUETS DALMAU, J. (1994): *El capítol de la catedral de Girona i la revolta catalana (1640-1653)*, “Annals de l'Institut d'Estudis Gironins”. XXXIV, pàg. 461-471.
- BUSQUETS DALMAU, J. I SIMON, A. (1993): *Girona al segle XVII*, “Quaderns d'Història de Girona”, Ajuntament i Diputació de Girona.
- COLL i ALENTORN, M. (1993): *La llegenda de Carlemany a Girona*, “Llegendari”, Barcelona. Curial Edicions Catalanes, pàg. 153-172.
- GIRBAL, Enric-Claudi (1886): *Bulas en papyrus existents en la catedral de Gerona*, “Revista de Gerona” X, pàg. 65-71.
- LABORDE, A. De (1974): *Viatge pintoresc i històric. El Principat*. Traducció catalana d'Oriol Valls, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, I.
- MARQUÈS, J. M. (1993): *El Cartoral de Carlemany del bisbe de Girona (s. XI-XIV)*. Barcelona. Fundació Noguera.

- MARTÍ, R. (1997): *Col·lecció diplomàtica de la Seu de Girona (817-1100)*.
Barcelona. Fundació Noguera.
- MERCADER BOHIGAS, J. V. (1954): *Vida e historia d San Narciso*. Girona.
- MUNDÓ, A. M. (1974-75): *L'autenticitat del Sermó d'Oliba de Vic sobre Sant Narcís*, "Annals de l'Institut d'Estudis Gironins", XXII, pàg. 97-114.
- NADAL, J., FREIXAS, P. i alii (2002): *La catedral de Girona. Una interpretació*.
Lundweg. Barcelona.
- OLIVER, M. (1973): *La catedral de Gerona*. Everest. León.
- RELLES, O. (1679): *Historia apologética de la vida y martirio de San Narciso...*
Barcelona.
- ROIG i JALPÍ, J. G. (1678): *Resumen historial de las grandezas y antigüedades de la ciudad de Gerona...* Barcelona, imp. J. Andreu.
- VILALLONGA, Mariàngela i FERRES, D. (2001): *La fundació de Girona en la historiografia humanística...* "Annals de l'Institut d'Estudis Gironins", XLII, pàg. 305-322.